

**STO GODINA OD DONOŠENJA ŠTATUTA ZA
AUTONOMNU UPRAVU ISLAMSКИH VJERSКИH
I VAKUFSCO-MEARIFSKИH POSLOVA U
BOSNI I HERCEGOVINI**

AUTONOMNOST I SVEUKUPNA ORGANIZIRANOST ISLAMSKE ZAJEDNICE

Prof. dr. Enes Durmišević

Sažetak

Institucionalno uspostavljanje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini započelo je nakon austrougarske okupacije 1878. godine. Bošnjaci su, nakon uspostavljanja funkcije reisu'l-uleme i formiranja Rijaseta Islamske zajednice 1882. godine, te mjera austrougarske vlasti na očuvanju i unapređenju vakufa, muslimanskih škola i šerijatskog sudstva, vrlo brzo pokazali opoziciono raspoloženje prema okupacionim vlastima. Već u ovom periodu, oni iznose svoje zahtjeve u vezi sa organizacijom vjerske i vakufsko-mearifске uprave koji će kasnije, kad pokret Bošnjaka za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju bude ozvaničen 1899. godine, biti osnovni, sržni dio sveukupnih zahtjeva autonomnog pokreta. Sva sporna pitanja koja su se odnosila na Rijaset, odnosno konstituiranje najviših organa vjersko-vakufске uprave (izbor reisu'l-uleme, članova Ulema-medžlisa i članova Zemaljskog vakufsko-mearifskog sabora), riješena su Statutom za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova, koji je donesen 15. aprila 1909. godine.

Usvajanjem Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini, Bošnjaci su izborili više prava u upravljanju Islamskom zajednicom, ali i vakufsko-mearifskim poslovima pod austrougarskom okupacijom. Međutim, ostvarena samouprava u vjerskim i vakufsko-mearifskim poslovima imala je ograničen značaj, jer su okupacione vlasti zadržale svoje ingerencije u najznačajnijim pitanjima iz ovih oblasti. Ovako izborna autonomija Islamske zajednice ukinuta je 1930. godine u Kraljevini Jugoslaviji, kad je reisu'l-ulema Čaušević odbio podrediti se diktaturi kralja Aleksandra i njegovom ovladavanju Islamskom zajednicom.

Institucionalno uspostavljanje Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini započelo je nakon austrougarske okupacije 1878. godine. Do okupacije, sudbina bosanskohercegovačkih muslimana bila je usko povezana sa cjelokupnim islamskim ummetom, zajednicom svih muslimana u Osmanskom carstvu, na čijem čelu je stajao i svjetovni (sultan) i duhovni (halifa) poglavar, odnosno osmanski vladar. Ova činjenica je općepoznata, budući je islam bio konstituiran kao vjersko-politička zajednica, jer u islamskoj državi nisu postojali odvojeni entiteti države (devleh) i vjere (din).¹

Bošnjaci su, nakon uspostavljanja funkcije reisu'l-uleme i formiranja Rijaseta Islamske zajednice 1882. godine, te mjera austrougarske vlasti na očuvanju i unapređenju vakufa, muslimanskih škola i šerijatskog sudstva, vrlo brzo pokazali opoziciono raspoloženje prema okupacionim vlastima. Već u ovom periodu, oni iznose svoje zahtjeve u vezi sa organizacijom vjerske i vakufsko-mearifске uprave koji će kasnije, kad pokret Bošnjaka za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju bude ozvaničen 1899. godine, biti osnovni, sržni dio sveukupnih zahtjeva autonomnog pokreta.

Austrougarska vlast, izbjegavanjem da šejhu'l-islam iz Istanbula dodijeli menšuru imenovanom reisu'l-ulemi bosanskohercegovačkih muslimana Mustafi ef. Omeroviću (Hadžiomeroviću), prekršila je odredbe Berlinskog kongresa iz 1878., a posebno Carigradske (Novopazarske) konvencije, od 21. aprila 1879. godine. Također, bilo je veoma mnogo prigovora da muslimani nemaju nikakav uticaj na izbor reisu'l-uleme i članova Ulema-medžlisa, da se na ta mjesta dovede austrofili, poslušnici okupacionog režima koji ne posjeduju adekvatno islamsko obrazovanje, a posebno iz šerijatskog prava.

Najširi muslimanski slojevi prigovarali su okupacionim vlastima na načinu upravljanja vakuf-

skom imovinom i nenamjenskom trošenju prihoda od te imovine. Naime, austrougarske vlasti izgrađivale su vakufske zgrade i druge objekte, koji su veoma često služili njenoj svrsi, dok su mektebi, džamije i druge muslimanske školske institucije bile bez sredstava za funkcioniranje, pa čak i puko održavanje. Stoga su Bošnjaci insistirali da se uprava vakufima prepusti njima bez ikakvog uplitanja okupacionih vlasti.

Bošnjački zemljoposjednici žale se na agrarnu politiku koju su austrougarske vlasti provodile u Bosni i Hercegovini, jer su smatrali da su njihovi posjedi u zakupničkom odnosu, kako je to i utvrđeno Saferskom naredbom iz 1859. godine, koju su austrougarske vlasti recipirale, i stoga su odnos prema kmetu (seljaku) tretirali kao privatno-pravni, zakupnički odnos, a nikako kao javno-pravni. Prigovori su bili sasvim opravdani, jer su okupacione vlasti prešutno počele smatrati kmetove kao vlasnike čifluka na kojima su imali zakupnički odnos, a također veoma često su privatna zemljišta (mulk) bošnjačkih begova upisivale u gruntovnicu kao državno zemljište (erazi miri). Ovaj prigovor bit će posebno naglašen kad je na čelo pokreta izabran Ali-beg Firdus, veleposjednik iz Livna, nakon što su austrougarske vlasti, 1902. godine, zabranile povratak iz Istanbula mostarskom muftiji Fehmi-ef. Džabiću, koji je u početku stajao na čelu pokreta za autonomiju. Upravo će zbog navedenih razloga ovaj pokret u kasnijoj fazi dobiti i političke dimenzije te će se iz njega i razviti prva politička stranka Bošnjaka – Muslimanska narodna organizacija 1906. godine.

Visoka porta će, nakon imenovanja drugog reisu'l-uleme Mehmeda Teufika ef. Azapagića 1893. godine, kod austrougarskih vlasti insistirati da novoimenovani reisu'l-ulema – da bi po šerijatskom pravu bio legitiman – zatraži od šejhu'l-islama u Istanbulu ovlaštenje, punomoć (menšuru) za vršenje službe na koju je imenovan.

¹ Fikret Karčić, "Društveno pravni aspekt islamskog reformizma", Islamski teološki fakultet, Sarajevo, 1990., 167.

Okupacione vlasti smatrale su da su ove akcije bošnjačkih veleposjednika i uleme te Portin zahtjev za dodjelu menšure koordinirani da bi otežali poziciju austrougarskih vlasti, ali i da bi u širokim bošnjačkim masama pojačale odbojnost prema okupacionom režimu.

Vlasti u Beču su zahtjeve u vezi sa dodjelom menšure apriori odbacile, tvrdeći kako su organizaciju Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini i uvođenje zvanja reisu'l-uleme i Ulema-medžlisa podstakli sami bosanskohercegovački muslimani i, nakon što je dobila podršku većine muslimana, ona je stekla pravo građanstva, na-

glašavajući da spomenuti organi samostalno djeluju bez uplitanja zemaljskih vlasti, a time Vlada ispunjava svoje obaveze utvrđene članom 2 Carigradske konvencije.² Pitanje menšure neće biti riješeno ovim stavom okupacionih vlasti u Bosni i Hercegovini, nego će samo privremeno biti stavljeno ad acta i vrlo brzo će svom silinom biti aktuelizirano povodom slučaja pokrštavanja maloljetne Fate Omanović

iz Bijelog Polja kraj Mostara, maja 1899. godine, što nije bio prvi slučaj pokrštavanja muslimanki u Bosni i Hercegovini. Ovaj slučaj će niz godina davati ton bošnjačkom djelovanju u okviru borbe za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju u kojoj će i pitanje dodjele menšure reisu'l-ulemi dobiti istaknuto mjesto.

Mostar je veoma rano, na neki način, postao centar opozicione djelatnosti prema austrougarskim vlastima. I prije "slučaja Fate Omanović",

2 Nusret Šehić, „Autonomni pokret muslimana za vrijeme austrougarske uprave u Bosni i Hercegovini“, „Svjetlost“, Sarajevo, 1980., 55

mostarski Bošnjaci su 1886. godine uputili jednu predstavku okupacionim vlastima u kojoj su tražili da upravljanje vakufskom imovinom treba prepustiti samim Bošnjacima.³ U izradi ove predstave sudjelovao je i mostarski muftija Ali Fehmi-ef. Džabić, kasniji vođa bošnjačkog pokreta za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju. Pojave prozelitizma, čiji je najveći eksponent bio vrhbosanski nadbiskup Josip Stadler, samo su pojačavale otpor prema okupacionim vlastima već uveliko nezadovoljnih Bošnjaka. Koliko se austrougarska vlast ponašala oportuno, najbolje pokazuje savjet ministra finansija Kallaya, vrhbosanskom nadbiskupu Stadleru, da „s obzirom na prilike u zemlji“ ima strpljenja, jer „moć katoličke vjere će rasti sa povećanjem simpatija naroda za cara i dinastiju i sa njegovim (Stadlerovim, op. E. D.) sve užim vezivanjem za Vladu i Monarhiju, koja će biti moćna poluga za širenje Katoličke crkve“.⁴

Stadlerov otvoreni prozelitizam nije odgovarao ni austrougarskim vlastima, jer su od početka željele približiti muslimane i katolike i stvoriti zajednički front protiv pravoslavnih, smatrajući ih najvećim i najmoćnijim protivnikom okupacije. Iako su austrougarske vlasti dugoročno smatrale da će Bosnom i Hercegovinom lakše vladati kad se stvore uvjeti da „muslimani pređu u katoličku vjeru, čime bi se stvorila katolička većina u zemlji i učvrstio u njoj položaj Monarhije“⁵ sasvim im je bilo jasno da taj proces ne može ići nasilno, agresivno i arogantno, kako su to činili neki svećenici Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini. U ovakav razvoj situacije u Bosni i Hercegovini vjerovao je čak i ministar finansija Benjamin Kallay, koji je u pismu baronu Isidoru Benku pisao, 1893. godine, da će muslimani „bezuslovno preći u kršćanstvo i potpuno nestati“ i da će se

3 Hamdija Kapidžić, „Borba za vjersko-prosvjetnu autonomiju bosanskohercegovačkih muslimana 1899.-1909.“, „Enciklopedija Jugoslavije“, sv. 2, Izdanje Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb, 1956., 55-56

4 Tomislav Kraljačić, „Kalajev režim u Bosni i Hercegovini (1882.-1903.)“, „Veselin Masleša“, Sarajevo, 1987., 320

5 Isto, 86

to dogoditi nakon “emancipacije muslimanske žene, kad ona napusti harem i prihvati evropski način života”, jer “muhamedanizam ne leži u biti bosanske narodnosti, nego je, usljed slučajno nastalih okolnosti, bio vještački nakalamljen”.⁶ Ovi razlozi uzrokovali su nastanak bošnjačkog autonomnog pokreta.

U Mostaru su postojale dvije političke struje među Bošnjacima. Jedna, koju je predvodio muftija Džabić i koja je bila politički protivnik okupacionih vlasti, i druga, čiji eksponent je bio Mujaga Komadina, gradonačelnik Mostara i austrofil. Mostarski muftija Džabić ne samo da je bio oponent gradonačelniku Mostara Mujagi Komadini i njegovim pristalicama, nego i bošnjačkoj ulemi koja je stajala na čelu Islamske zajednice i bila suviše lojalna okupacionoj upravi. Okupljanja opozicionih političara i protivnika okupacione uprave okupljenih oko muftije Džabića u mostarskoj čitaonici (kiraethani) sve više su dobijala politički karakter. Prvobitni zahtjevi da se spriječi prozelitizam Katoličke crkve u Bosni i Hercegovini, svakim danom su proširivani, tako da su sve češće postavljana pitanja o radu rukovodstva Islamske zajednice, pa do općeg položaja Bošnjaka pod okupacionom upravom. Rukovodstvo Islamske zajednice optuživano je za slab odgoj Bošnjaka, lošu upravu vakufskim dobrima i vjerskim školama (mektebima i medresama), školske udžbenike u kojima se vrijeđa islam, a koje su izdavale okupacione vlasti, dok se vrh Islamske zajednice tome energično ne suprotstavlja te se, shodno tome, traži autonomija u upravljanju vjerskim, vakufskim i prosvjetnim poslovima. U tom smislu se zahtijeva da okupaciona uprava nema nikakvih ingerencija u ovim poslovima, a pogotovo u izboru i kontroli rada vakufsko-prosvjetnih organa.

Posebno je naglašeno da članovi vakufsko-prosvjetnih povjerenstava i organa ne mogu biti oni koji se nalaze u državnoj ili vojnoj službi.

Ovakvi zahtjevi mostarskih Bošnjaka naišli su

⁶ Isto

na veoma plodno tlo u cijeloj Bosni i Hercegovini, stekavši pristalice u Travniku, Sarajevu, Banjoj Luci i drugim mjestima. Vrlo brzo će ministru finansija Kallayu biti upućena predstavka zajedno sa novim Nacrtom statuta o vjerskoj i vakufsko-mearifskoj autonomiji.

Austrougarske vlasti nastojale su demantirati tvrdnje o zloupotrebi vakufske imovine iznoseći statističke podatke o njenom unapređenju, uz tvrdnju da je vakufska uprava organizirana na osnovu islamskih propisa i povjerena na upravu najuglednijim Bošnjacima. Odbacile su sve prigovore o vakufu tvrdeći da su bošnjački veleposjednici, uključujući pitanje uprave vakufima sa svojim zahtjevima čisto agrarne prirode, željeli svoje staleške interese podići na rang općei-slamskih i time dokazati da ugrožavanje njihovih, begovskih interesa, znači ugrožavanje interesa cjelokupne islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Na taj način, željeli su podići svoj ugled među širokim bošnjačkim masama i steći atribut zaštitnika cjelokupne islamske zajednice.

Sličan mostarskom memorandumu iz 1899. godine, bit će upućen austrougarskim vlastima iduće godine iz Sarajeva memorandum koji je još opširniji. U njemu se tvrdi da se na sve strane mogu vidjeti “porušene džamije, razorena i razgrabljena islamska groblja, uništene zadužbine pobožnih muslimana, džamije prurušene u katoličke crkve”;⁷ uz navođenje konkretnih podataka. U ovom memorandumu sarajevski Bošnjaci tvrde da je za nazadovanje islama u Bosni i Her-

⁷ Nusret Šehić, „Pokret muslimana za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju u svjetlu pregovora sa Zemaljskom vladom za Bosnu i Hercegovinu 1901. godine“, „Prilozi Instituta za istoriju, IX./I., Sarajevo, 1973., 115

Najdelikatnije pitanje u pregovorima između Zemaljske vlade i predstavnika bošnjačkog autonomnog pokreta bilo je izbor reisu’l-uleme i dodjela menšure, koju mu je trebao dodijeliti šejhu’l-islam iz Istanbula, jer je ono otvaralo pitanje odnosa bosanskohercegovačkih muslimana sa halifom, odnosno osmanskim sultanom, dok su austrougarske vlasti željele prekinuti ove veze po svaku cijenu da bi spriječile bilo kakvu mogućnost miješanja drugih država u njene odnose sa stanovništvom Bosne i Hercegovine

cegovini kriv Ulema-medžlis, na čelu sa reisu'l-ulemom, te organi koji upravljaju vakufima. Optužuju Katoličku crkvu da je njen prozelitizam postao agresivan i, "po duhu i tendenciji cijele akcije katoličke propagande, možemo spoznati njene namjere i ciljeve",⁸ te se razlog iseljavanja Bošnjaka u Tursku nalazi u povredama islamskih svetinja, koje se manifestiraju u pretvaranju islamskih grobalja u privatna dobra i što se na vakufskom zemljištu grade javne zgrade, dok, istovremeno, reisu'l-ulema, koji bi se trebao staviti u zaštitu interesa islama, traži od muslimana pismene izjave lojalnosti Vladinoj politici.⁹

Okupacione vlasti optužene su da su na vakufskom zemljištu, zvanom Musalla (musalla – mjesto gdje se tradicionalno, na otvorenom, klanjaju bajram-namazi ili održavaju vjerske svečanosti, danas je to zgrada Predsjedništva BiH; primj. E. D.), izgradile zgradu Zemaljske vlade, sarajevska groblja Šehitluke i Čekrekčiniću pretvorile u javne parkove, ugrožavaju opstanak islamskog naroda u Bosni i Hercegovini, jer su njegovu vjeru i vjerske mu svetinje dovele do ivice propasti. Razlog tome je, navodi se u memorandumu, "što je okupaciona vlada po svom sastavu i vjerskom pogledu katolička" i zato "nije mogla provoditi vjersku slobodu i ravnopravnost prema pretežnoj i ogromnoj većini naroda Herceg-Bosne, koji je po vjeri islamski i pravoslavni ako se pri tome nije strogo držala načela nemiješanja u upravu vjerskih poslova muslimana i pravoslavnih".¹⁰

U ovome memorandumu predložena je nova shema uređenja Rijaseta, odnosno Ulema-medžlisa, na čelu sa reisu'l-ulemom, te položaj muftija. Ulema-medžlis bi brojao pet članova, koje bi birao Zemaljski vakufski sabor, dok bi Zajednički ministar finansija imenovao jednog od njih za reisu'l-ulemu, nakon čega bi zatražio

menšuru od Mešihata u Istanbulu. Kao najviši organ Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, Ulema-medžlis bi bio zadužen za razvoj islamskog života na prostoru cijele Bosne i Hercegovine, unapređujući islamske školske i druge institucije, donosio sve nastavne planove, vršio nadzor nad mektebima i medresama te kontrolirao vjersku nastavu u svim zemaljskim školama. On bi, istovremeno, bio i disciplinska vlast svim osobama koje su radile u islamskim vjerskim institucijama, štitiio islamske vjerske interese u vojsci, bolnicama, socijalnim ustanovama i bri- nuo bi se da se propisi okupacione vlasti ne kose sa osnovnim principima islama. Izdavao bi svjedočanstva (šehadetname) u školama koje su bile pod njegovom ingerencijom.

Članove Ulema-medžlisa moglo bi opozvati Zajedničko ministarstvo finansija u Beču, na prijedlog Zemaljskog vakufsko-mearifskog sabora. Što se tiče muftija, svako okružno mjesto u Bosni i Hercegovini imalo bi sjedište muftije, kojeg bi imenovala Zemaljska vlada na prijedlog Ulema-medžlisa. On bi nadzirao rad vjerskih službenika u medresama, džamijama, mektebima i tekijama. Njegov rad bi ocjenjivao Ulema-medžlis, a smjenjivala ga Zemaljska vlada na prijedlog Ulema-medžlisa.

Sarajevski muftija bi imao specifičan status, jer, s obzirom da obavlja i funkciju reisu'l-uleme, moralo bi ga potvrditi Zajedničko ministarstvo finansija u Beču, uz prethodnu saglasnost Mešihata u Istanbulu. Sve ove službenike bi plaćala Zemaljska vlada, subvencirajući Vakufsko-mearifski sabor, koji bi isplaćivao ove velikodostojnike Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini. Nijedan vjerski službenik ne bi mogao primati plaću direktno od okupacionih vlasti, već samo posredstvom Zemaljskog vakufsko-mearifskog sabora, s tim da je Zemaljska vlada imala pravo ostvariti uvid u sredstva koja je u vidu subvencija davala Islamskoj zajednici. Želeći naglasiti samostalnost vjerskih i vakufsko-mearifskih

⁸ "Spisi islamskoga naroda Bosne i Hercegovine, u stvari vjersko-prosvjetnog uređenja i samouprave", „Rad“, Novi Sad, 1902., 98-99

⁹ Isto, 120

¹⁰ Isto, 124

organa u odnosu na okupacione vlasti, Nacrt statuta utvrđuje da sve osobe koje se nalaze u državnoj službi (vojska, organi uprave, itd.) ne mogu biti članovi vakufsko-mearifskih ili nekih drugih tijela. Posebno je naglašeno da su odluke Mešihata u Istanbulu konačne u posebno važnim stvarima i u slučajevima tumačenja nejasnih vjerskih stavova.

Najdelikatnije pitanje u pregovorima između Zemaljske vlade i predstavnika bošnjačkog autonomnog pokreta bilo je izbor reisu'l-uleme i dodjela menšure, koju mu je trebao dodijeliti šejhu'l-islam iz Istanbula, jer je ono otvaralo pitanje odnosa bosanskohercegovačkih muslimana sa halifom, odnosno osmanskim sultanom, dok su austrougarske vlasti željele prekinuti ove veze po svaku cijenu da bi spriječile bilo kakvu mogućnost miješanja drugih država u njene odnose sa stanovništvom Bosne i Hercegovine. Sva ova sporna pitanja koja su se odnosila na Rijaset, odnosno konstituiranje najviših organa vjersko-vakufske uprave (izbor reisu'l-uleme, članova Ulema-medžlisa i članova Zemaljskog vakufsko-mearifskog sabora), riješena su Statutom za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova, koji je donesen 15. aprila 1909. godine.

Na osnovu člana 131, austrijski car i kralj, od tri kandidata koje predloži izborna kurija, sastavljena „od 30 osoba hodžinskog staleža“, imenuje jednog od njih za reisu'l-ulemu. Nakon imenovanja, izborna kurija, u obliku molbe, preko austrijskog službenog poslanstva u Carigradu, traži od Mešihata i šejhu'l-islama da dodijeli menšuru novoimenovanom reisu'l-ulemi bosanskohercegovačkih muslimana. Na taj način bi bio potvrđen legalitet izborne duhovne kurije, kao i reisu'l-uleme.¹¹

Ova izborna duhovna kurija dobila je isključivo pravo predlaganja kandidata za Ulema-med-

žlis. Ovim kompromisom, austrougarske vlasti su, u konačnom rješenju pitanja izbora i načina formiranja najviših organa Islamske zajednice i vjersko-školske i vakufske uprave, osigurale svoju kontrolu i nadzor, tako da se za reisu'l-ulemu, članove Ulema-medžlisa i muftije nije mogla izabrati ličnost koja nije imala podršku i saglasnost okupacionih vlasti.

Na ovaj način je definitivno riješen status i okvir djelatnosti Islamske zajednice u Bosni i Hercegovini, a posebno pitanje dodjele menšure reisu'l-ulemi bosanskohercegovačkih muslimana poslije austrougarske okupacije. Kao što je poznato, prva dvojica reisu'l-ulema, Mustafa ef. Hadžiomerović i Mehmed Teufik ef. Azapagić, nisu uopće dobili menšure od šejhu'l-islama.

Usvajanjem Štatuta za autonomnu upravu islamskih vjerskih i vakufsko-mearifskih poslova u Bosni i Hercegovini, Bošnjaci su izborili više prava u upravljanju Islamskom zajednicom, ali i vakufsko-mearifskim poslovima pod austrougarskom okupacijom. Međutim, ostvarena samouprava u vjerskim i vakufsko-mearifskim poslovima imala je ograničen značaj, jer su okupacione vlasti zadržale svoje ingerencije u najznačajnijim pitanjima iz ovih oblasti. Iako su rezultati bošnjačke autonomne borbe bili značajni, oni su umanjeni aneksijom Bosne i Hercegovine 7. oktobra 1908. godine, jer je time suverenitet osmanskog sultana nad Bosnom i Hercegovinom i de iure ukinut.

Odmah po donošenju Štatuta, tadašnji reisu'l-ulema Azapagić podnio je ostavku te je novi reisu'l-ulema hafiz Sulejman ef. Šarac izabran i imenovan po odredbama Štatuta, odnosno dobio menšuru od šejhu'l-islama iz Istanbula. Ovako izborena autonomija Islamske zajednice ukinuta je 1930. godine u Kraljevini Jugoslaviji, kad je reisu'l-ulema Čaušević odbio podrediti se diktaturi kralja Aleksandra i njegovom ovladavanju Islamskom zajednicom.

¹¹ Nusret Šehić, „Pokret muslimana za vjersku i vakufsko-mearifsku autonomiju u svjetlu pregovora sa Zemaljskom vladom za Bosnu i Hercegovinu 1901. godine“, 274

Summary

One Hundred Years of the Enactment of the Constitution for the Autonomous Administrations of Islamic - Religious and Waqf-Mearif Affairs in Bosnia and Herzegovina

AUTONOMY AND THE OVERALL ORGANIZATION OF THE ISLAMIC COMMUNITY

Enes Durmišević

The institutionalization of the Islamic Community in Bosnia and Herzegovina began after the Austro-Hungarian occupation of 1878. Even with the establishment of the office of the Grand Mufti and the formation of the Riyaset of the Islamic Community in 1882, as well as the measures taken by the Austro-Hungaria authority to preserve and improve *waqf*, Muslim schools, and the Sharia judicial system, Bosniaks were quick to express oppositionist sentiments against the occupying authorities. As early as this period, Bosniaks presented their demands regarding the organization of the religious and *waqf-mearif* administration, which, when the Bosniak movement for the religious and *waqf-mearif* autonomy was formally recognized in 1899, become fundamental to the demands of the autonomous movement. Eventually, all contentious issues relating to the Riyaset – the highest authorities of the religious *waqf* administration (election of the Grand Mufti, members of the Ulama-Majlis, and members of the Territorial Waqf-Mearif Council) – were governed by the Statute for the Autonomous Administration of Islamic-Religious and Waqf-Mearif Affairs, passed on 15 April 1909.

With the adoption of this Statute in Bosnia and Herzegovina, Bosniaks secured more rights in the administration of the Islamic community and in *waqf-mearif* affairs. However, this had limited significance, since the occupational authorities retained their authority in more crucial matters. Later, the autonomy of the Islamic Community was abolished in 1930 in the Kingdom of Yugoslavia, when the Grand Mufti Čaušević refused to submit to the dictatorship of King Aleksander or to accept his decision to take charge of the Islamic Community.

ö ö

أنشئت مؤسسة المشيخة الإسلامية في البوسنة والمهرسك بعد احتلال الإمبراطورية النمساوية المجرية للبوسنة سنة 1878. فبعد تعيين أول رئيس للعلماء وتشكيل رئاسة المشيخة الإسلامية سنة 1882، وبعدما اتخذت السلطات النمساوية المجرية إجراءات أرادت بها السيطرة على الأوقاف والمدارس الإسلامية والمحاكم الشرعية وتطويرها، سرعان ما أظهر المسلمون البشاعة معارضتهم لسلطات الاحتلال. فبادروا في الفترة الأولى من الاحتلال إلى الإفصاح عن مطالبهم بتنظيم إدارة الشؤون الدينية والأوقاف والمعارف، وبعد الإعلان الرسمي سنة 1899 عن تأسيس حركة البشاعة من أجل الإدارة الذاتية للشؤون الدينية والأوقاف والمعارف، أصبحت تلك المطالب الجزء الجوهري من مجموع مطالب تلك الحركة. ومع اعتماد دستور الإدارة الذاتية للشؤون الدينية الإسلامية والأوقاف والمعارف في 15 من أبريل سنة 1909، تم التوصل إلى حل لكافة القضايا المتنازع عليها والمتعلقة بالرئاسة وتشكيل الأجهزة العليا لإدارة الشؤون الدينية والأوقاف، بما في ذلك انتخاب رئيس العلماء وأعضاء مجلس العلماء، وأعضاء الجمعية الوطنية للأوقاف والمعارف.

إن اعتماد دستور الإدارة الذاتية للشؤون الدينية الإسلامية والأوقاف والمعارف في البوسنة والمهرسك منح البشاعة الرازحين تحت الاحتلال النمساوي المجرية، حقاً أكبر في إدارة المشيخة الإسلامية وشؤون الأوقاف والمعارف، لكن الإدارة الذاتية التي تحققت في إدارة الشؤون الدينية والأوقاف والمعارف كانت مقيدة، لأن سلطات الاحتلال احتفظت بصلاحياتها في أكثر القضايا أهمية في هذا المجال. ألغيت هذه الإدارة الذاتية وفي سنة 1930 أيام مملكة يوغوسلافيا، وذلك عندما رفض رئيس العلماء آنذاك الشيخ جمال الدين تشاوشيفيتش الخضوع لدكتاتورية الملك ألكسندر الذي كان يسعى لبيسط سيطرته على المشيخة الإسلامية.